

*Привалова О. М.
Привалова І. М.*

ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті визначено загрози і переваги від лібералізації для страхового ринку України, чинники розвитку конкуренції на сучасному етапі розвитку фінансових ринків. А також запропоновано ключові завдання державного регулювання ринку страхування життя за умов глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, страхування життя, конкуренція, державне регулювання.

Summary. The article discusses the challenges and benefits of liberalization for Ukraine's life insurance market, the factors of competition at the present stage of financial markets development. As well as proposed key objectives of state regulation of life insurance market under the conditions of globalization.

Key words: globalization, life insurance, competition, state regulation.

Аннотация. В статье определены угрозы и преимущества от либерализации для страхового рынка Украины, факторы развития конкуренции на современном этапе развития финансовых рынков. А также предложены ключевые задачи государственного регулирования рынка страхования жизни в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, страхование жизни, конкуренция, государственное регулирование

Вступ. Глобалізація як головна закономірність сучасного світового розвитку стала визначальним чинником трансформації національних страхових ринків. Економічна глобалізація означає зростаючу взаємозалежність світових економік в результаті зростання масштабів транскордонної торгівлі товарами і послугами, потоків міжнародного капіталу і широкому та швидкому розповсюдженню технологій. Вона відображає триваюче розширення і взаємну інтеграцію кордонів ринків і є незворотною тенденцією для економічного розвитку в усьому світі. Швидке зростання значення інформації у всіх видах виробничої діяльності та орієнтація на маркетинг є двома основними рушійними силами глобалізації економіки.

Вагомий внесок у розвиток поглядів на фінансову глобалізацію зробили сучасні науковці Е.А.Азроянц, О.Г.Білорус, О.В.Зернецька, Г.Д.Лук'яненко, Л.В.Нечипорук, Н.О.Зотова та інші. Продовжуючи дослідження відомих науковців, автор має за мету продовжити розвідки щодо становлення за цих умов ринку страхування життя.

Постановка завдання. Глобалізація фінансового сектора має найбільш швидкий розвиток і є найвпливовішим аспектом економічної глобалізації, оскільки міжнародні фінанси за своєю природою служать потребам міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності. У порівнянні з товарними ринками і ринком праці, фінансовий ринок є єдиним, де глобалізація відбувається у класичному сенсі цього поняття. Метою роботи є аналіз позитивних і негативних наслідків дії лібералізації на національний ринок страхування життя та вироблення пропозицій щодо його державного регулювання за умов глобалізації.

Результати. Економічна лібералізація є воротами глобалізації та фінансова лібералізація відіграє найбільш важливу роль в інтеграції економіки однієї країни в світову економічну мережу. Однак, дуже часто термін лібералізація та глобалізація використовуються одночасно. Важливими інструментами лібералізації є регулювання фінансового ринку таким чином, щоб дозволяти іноземному капіталу, іноземним

інвестиціям входити та виходити з капіталу, зниження тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі, спрощення митних процедур. Для успішної глобальної інтеграції країна повинна перейти до економічної лібералізації через усунення бар'єрів входу та системи ліцензування, зниження фізичних обмежень на імпорт, скорочення контролю на капітальний та поточний рахунки, реформування фінансової системи і відкриття фінансових ринків для приватних (вітчизняних і зарубіжних) гравців, усунення контролю входження іноземного капіталу в країну і т.д. У таблиці 1 автором складений перелік та фінансові показники найбільших міжнародних фінансових груп згідно їх ранжуванню у відомому рейтингу Global Fortune 500.

Таблиця 1

Найбільші міжнародні фінансові групи, 2012, \$ млн

№	Компанія	Дохід	Прибуток	Країна	Галузь
1	ING Group	150,571	6,591	Нідерланди	Страховання життя
2	Berkshire Hathaway	143,688	10,254	США	Страховання
3	AXA	142,712	6,012	Франція	Страховання
4	Allianz	134,168	3,539	Німеччина	Страховання
5	BNP Paribas	127,460	8,412	Франція	Банк
6	Bank of America Corp.	115,074	1,446	США	Банк
7	HSBC Holdings	110,141	16,797	Велика Британія	Банк
8	Crédit Agricole	105,156	-2,044	Франція	Банк
9	Citigroup	102,939	11,067	США	Банк
10	Société Générale	98,464	3,316	Італія	Страховання
11	Nippon Life Insurance	90,783	2,848	Японія	Страховання життя
12	Munich Re Group	90,137	976	Німеччина	Перестраховання
13	China Construction Bank	89,648	26,181	Китай	Банк
14	Agricultural Bank of China	84,803	18,860	Китай	Банк
15	Bank of China	80,230	19,208	Китай	Банк
16	Deutsche Bank	74,425	5,745	Німеччина	Банк
17	MetLife	70,641	6,981	США	Страховання життя
18	Barclays	69,865	4,821	Велика Британія	Банк
19	Landesbank Baden-Württemberg	67,431	122	Німеччина	Банк
20	China Life Insurance	67,274	1,048	Китай	Страховання життя
21	Lloyds Banking Group	67,048	-723	Велика Британія	Банк
22	State Farm Insurance Cos.	64,305	845	США	Страховання
23	Royal Bank of Scotland Group	62,798	-3,202	Велика Британія	Банк
24	Dai-ichi Life Insurance	62,462	258	Японія	Страховання життя
25	Aviva	61,754	361	Велика Британія	Страховання життя
26	Prudential	58,527	2,389	Велика Британія	Банк
27	UniCredit Group	57,213	-12,801	Італія	Банк
28	Zurich Insurance Group	52,983	3,766	Швейцарія	Страховання
29	Manulife Financial	51,548	220	Канада	Страховання життя
30	CNP Assurances	51,521	1,212	Франція	Страховання життя

Як видно з таблиці 1, половина з тридцяти, або 50% фінансових компаній, що мають найвищі фінансові показники у світі, належать до ринку страхування, інші 50% - до банківського ринку. Серед компаній списку, що діють на ринку страхування, вісім, тобто більше половини, працюють на ринку страхування життя. Сукупний дохід найбільших страховиків світу, що увійшли до таблиці, складає 1333,1 млн дол. США і на 60,26 млн дол. США перевищує дохід найбільших банківських установ, згадуваних у таблиці. Цікаво, що за підсумками 2011 року, прибуток найпотужніших страховиків складав 2705,57 млн. дол. США, натомість збиток найпотужніших банків за згадуваний період складав 630, 94 млн. дол. США.

З наведених даних видно, що страхування є невід'ємною частиною національної економіки і потужним стрижнем фінансового ринку. Таким чином, хвилі глобалізації також мають глибокий вплив на страховий ринок у всьому світі. Фінансова глобалізація, у свою чергу, отримує розвиток завдяки глобалізації страхування. У зв'язку зі збільшенням торгівлі, прямих і портфельних інвестицій, спостерігається постійно зростаючий попит на страхові послуги на ринках, що розвиваються.

Змістовне поняття глобалізації світового страхового ринку запропоновано доктором економічних наук К.Є. Турбіною: «Процес стирання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими господарствами, що відбувається під впливом змін у світовій економіці і має в якості кінцевої мети формування глобального страхового простору». [2]

Глобалізація ринку страхування життя, як частини загального процесу лібералізації в країнах, що розвиваються, та інших, дозволяє іноземним страховим компаніям входити в ці країни на користь обом державам. Рушійні чинники глобалізації ринку страхування були визначені у дослідженнях перестраховика Swiss Re як «фактори поштовху» і «фактори притягування».[3] «Фактори поштовху» є мотивуючими чинниками експансії іноземних страхових компаній, у той час як «фактори притягування» є чинниками, що дозволяють іноземним компаніям утримуватися на місцевих ринках.

Страхові компанії виходять на нові ринки за рахунок таких «факторів поштовху» як збільшення глобальної торгівлі, зростання прямих інвестицій, потенційного зростання ринків країн, що розвиваються, насиченість в промислово розвинених країнах і високі темпи зростання в країнах, що розвиваються, та очікуване підвищення ефективності за рахунок диверсифікації і економіки масштабу.

Важливими «факторами притягування» компаній на ринки, що розвиваються, є існування там високих темпів економічного зростання і торгівлі, серйозних вимог до капіталу. Додатковими перевагами, що утримують іноземні страхові компанії на нових ринках є економічна орієнтованість таких країн та стимулювання розвитку страхового ринку відповідними урядами.

В цілому слід зазначити, що за останні 20 років з країн Східної Європи орієнтованими на розвиток ринку страхування є винятково уряди країн Балтії, тоді як для країн СНД характерна пасивна увага щодо їх розвитку з боку держави, що відображується у відсутності нормативних актів щодо його протекціонізму, наданні галузі страхування функції провідного управління ризиками державного рівня та соціальних гарантій для населення та промислових підприємств. Особливо гостро ця проблема відображається на низькому розвитку ринку страхування життя, який є важливим макроекономічним інвестиційним інструментом при виваженій державній підтримці в багатьох країнах світу.

Дослідженням вчених А.Н. Залетова та О.Ф.Філонюка встановлено, що глобалізація страхової індустрії відбувається на двох рівнях: мікро- і макроекономічному. Розвиток відбувається на рівні самостійних господарюючих

суб'єктів - у даному випадку страховиків. Саме вони, вважають науковці, встановлюють фінансові зв'язки зі своїми зарубіжними партнерами, створюють або купують страхові компанії в інших країнах, формують транснаціональні страхові групи. «Головною особливістю глобалізації на мікроекономічному рівні, насамперед, є загальна стратегічна орієнтація страховика, глобальна за характером-орієнтація на ринки збуту у всьому світі, а також на створення дочірніх структур в різних країнах.

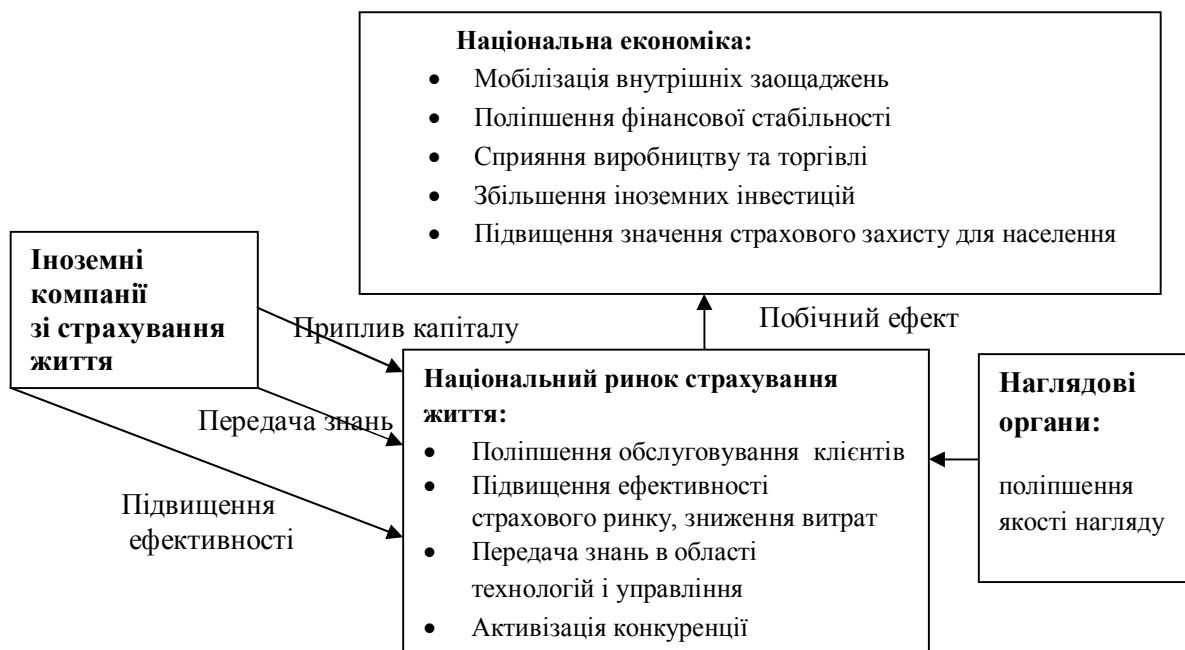
На макро рівні відображаються наслідки цього процесу, який викликає відповідні реакції з боку держав. Глобалізація економічного життя вимагає лібералізації страхового ринку, тобто скорочення або усунення обмежень на шляху міжнародної торгівлі, іноземних інвестицій, міжнародних фінансових операцій. Саме це відбувається на протязі останніх десятиліть». [4.49]

Український ринок страхування життя як і загальний ринок страхування, був залучений до процесу глобалізації набагато пізніше, ніж інші країни з розвинутою економікою. З 1991 року, часу реорганізації Держстраху в країнах СНГ і Балтії почали відбуватися зміни, які носять глобальний характер. Найважливішим наслідком глобалізації для цих країн є створення нових правових норм та економічних передумов розвитку страхового ринку і конкуренції на ньому. До цих змін належать:

- вступ деяких країн в ЄС і СОТ, лібералізація фінансових ринків, що у підсумку загострює конкуренцію на окремих сегментах ринку страхування;
- конвергенція фінансових ринків (bankassurance, пенсійна реформа), розвиток інформаційних технологій);
- реформи законодавства в галузі бухгалтерського обліку, оподаткування, банківської справи, антимонопольного регулювання та інших галузях формують нові правила ведення страхового бізнесу;
- перехід з 2012 року на Міжнародні стандарти фінансової звітності;
- формування професійної інфраструктури страхового ринку (інститути незалежних експертів-оцінювачів, сюрвейєрів, страхових брокерів, актуаріїв) істотно ускладнює структуру страхового ринку;
- реформа соціальної політики, розвиток комерційного та споживчого кредитування, поступове зростання добробуту населення країни розширюють поле діяльності страхових компаній зі страхування життя. [4.54]

Переваги від трансформації є багатогранними. Іноземні страхові компанії можуть підвищити ефективність місцевого страхового ринку, забезпечуючи чудове обслуговування клієнтів, впровадження нових продуктів і передачі технологічних і управлінських ноу-хау. Лібералізація збільшує конкуренцію і сприяє більш вираженій спеціалізації у відповідності з порівняльними перевагами. З макроекономічної точки зору, відкриття страхового ринку може сприяти мобілізації національних заощаджень і скороченню інвестиційного розриву країн, що розвиваються. Авторський погляд на основні переваги вітчизняного страхового ринку від лібералізації наведено на рис.1.

Зважаючи на значний обсяг іноземних інвестицій, який, передбачається, у середньостроковій перспективі отримає сектор страхування життя України, а також на опосередковану участь світового страхового капіталу у перестрахованні українських компаній зі страхування життя, можна припустити, що лідируючі позиції за таких умов займуть іноземні компанії за страхування життя. За домінування іноземних страховиків, будь-яка корпорація, капітал якої продовжить формуватися в основному за рахунок коштів українських власників, свідомо програє по економічній потужності транснаціональним страховим конгломератам.

Рис. 1. Переваги лібералізації для ринку страхування життя України

Щодо розширення спектру та підвищення якості послуг зі страхування життя можна зазначити, що він має розглядатися як спосіб індивідуалізації страхового захисту та точно відповідати страховим потребам цільового сегмента, тобто населення України. На переваги іноземних страхових компаній в цьому аспекті можна розраховувати опосередковано. З одного боку, вони орієнтуються на свій досвід роботи із споживачем і можливість адаптації вже затверджених та виведених на ринок продуктів зі страхування життя під українського страховальника у них істотно нижче, ніж у наших страховиків. З іншого боку, вони зацікавлені в такому вузькому сегменті ринка як страхування життя, як джерелі довгострокових фінансових заощаджень, але поки що не готові активно розвивати цей вид страхування в Україні з причин низької платоспроможності домогосподарств у порівнянні з розвинутими країнами, отже через відсутність ефекту масштабу.

Можливість користуватися передовими технологіями, новими видами страхування отримують в основному споживачі послуг, що увійдуть до ланки мережевої структури глобальної економіки, на обслуговування яких сконцентрується іноземний страховий капітал. До таких видів переважно належать інші види, ніж страхування життя. Але варто зазначити, що саме ті страховики життя, які зможуть запропонувати клієнтам високоякісний сервіс за допомогою інтернет-технологій в режимі реального часу та інтеграцію продуктів страхового захисту життя із заощадженнями отримують довгострокові конкурентні переваги на цьому ринку.

Українське страхування повинне базуватися на якісно іншому принципі функціонування в порівнянні з тим, який формується під впливом процесів глобалізації. На всесвітньому страховому ринку все більш виразно виявляється диктат з боку страхового бізнесу і міжнародного фінансового капіталу, що за ним стоїть. Вітчизняна система страхування життя має базуватися на дотриманні суверенітету споживача, який розкривається через властивості страхового захисту, що надається страховиками страховальнику. Страховальник отримує страховий захист в обсязі, що відбиває його індивідуальний профіль ризиків та згідно вартості, яка його влаштовує. Страховий захист має бути організований таким чином, щоб довгострокові

заощадження клієнта були надійними і прибутковими, а страхові виплати здійснювалися в максимально короткі терміни.

Перехід до такого стану страхового ринку зажадає від страховиків вироблення якісно іншого концептуального підходу до ведення страхового бізнесу, який потім має бути перенесений у повсякденну практику у вигляді виконання страховими компаніями всіх необхідних для цього функцій і процедур. Розвиток ринку страхування життя і конкуренції на ньому за умов глобалізації потребує також винятково активної ролі двох інших суб'єктів страхового ринку - держави і споживачів.

Отже, трансформація національного ринку страхування під впливом євроінтеграції та глобалізації повинна відбуватися поступово за чітко розробленим державою планом, разом зі зростанням конкурентоспроможності вітчизняного ринку страхування життя. Одночасно вона має стимулювати місцеві компанії до покращення якості послуг. Особливості надмірної лібералізації ринку страхування життя наведено автором на рис.2.

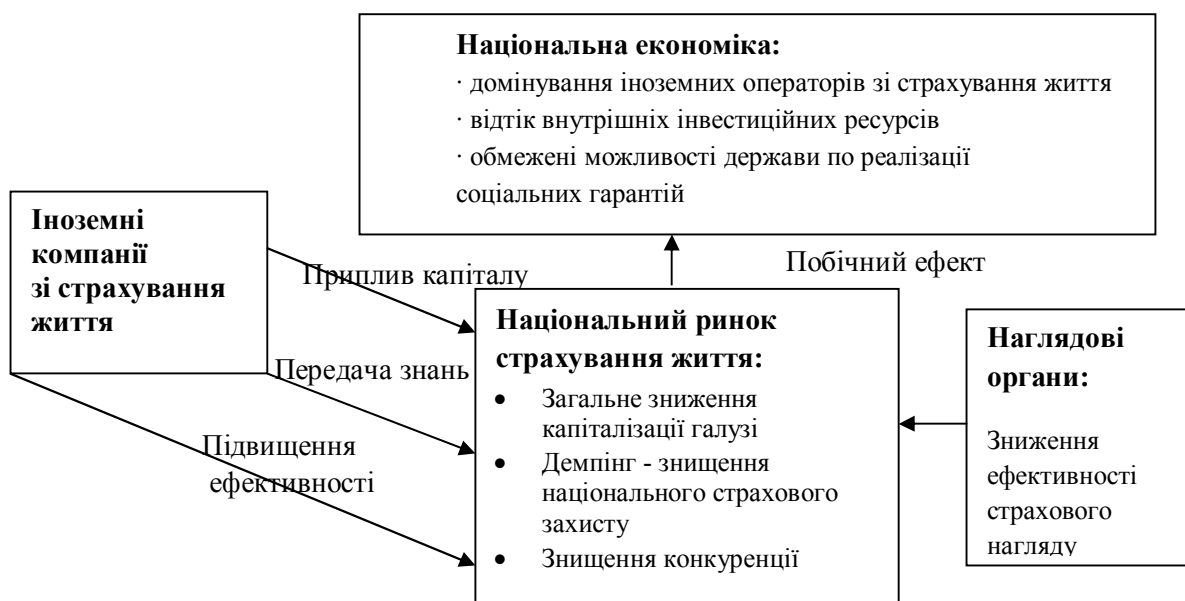

Рис. 2. Загрози від лібералізації для національного ринку страхування життя

Світовий досвід досить переконливо демонструє: надмірна лібералізація доступу іноземних страхових компаній на національні ринки може призвести до їх домінування і породити негативні проблеми, які вкрай важко піддаються вирішенню.

Серед них:

- виведення з національної економіки істотної частини її довгострокових інвестиційних ресурсів. Для порівняння у розвинених країнах ресурси, які акумулює національна страхова система вселені країни, складають від 8 до 18% ВВП, натомість в успішних пострадянських країнах Східної Європи ресурси, що акумулює страхова система в цілому оцінюються як 5% ВВП;

- негативний вплив іноземних страховиків, які управляють цими ресурсами, на політику відповідних держав (в т.ч. обмеження можливостей держави щодо використання страхових механізмів для реалізації соціальної політики);

- зниження капіталізації національної страхової системи аж до її повної деградації в результаті переорієнтації основної частини клієнтів на закордонне страхування;

- демпінг, який іноземні страховики часто використовують для захвату нових ринків, підриваючи національну страхову систему і дозволяючи їм зайняти монопольне становище в обраних сегментах страхового ринку. Це веде до завищення вартості послуг, скорочення сфери застосування страхування і зменшенню його позитивного впливу на розвиток національної економіки;

- істотне підвищення залежності страхової системи та всієї національної економіки від коливань світового фінансового ринку;

- скорочення зайнятості в страховій сфері кваліфікованого управлінського персоналу через концентрацію основної частини управлінських функцій в зарубіжних офісах іноземних страховиків.

Виходячи в вищезазначеного, ключовим завданням державного регулювання ринку страхування життя за умов глобалізації має бути знаходження оптимального для специфічних умов кожної країни поєднання інтегрованості національних страхових систем у світову страхову систему з механізмами, що перешкоджають витоку національних капіталів і, навпаки, з такими, що використовують цю інтегрованість для залучення капіталів ззовні.

Висновки. Підсумовуючи підходи до визначення терміну «глобалізація» та особливості розвитку ринку страхування життя за умов дії факторів глобалізації, автором було визначено чинники розвитку конкуренції на сучасному етапі розвитку фінансових ринків. На наш погляд, до них належать:

1. Концентрація і централізація процесів:

- формування стратегічних альянсів між компаніями зі страхування життя і перестраховальними компаніями через операції «злиття та поглинання»;
- злиття банків, страхових компаній і кредитних компаній для формування транснаціональних фінансових груп – так званого «альтернативного страхування та перестраховання»;
- інтеграція дрібних і середніх страхових компаній для формування великих міжнародних страхових компаній;
- об'єднання компаній на ринку страхових посередників, що сприяє створенню міжнародних брокерів;

2. Модифікація традиційних форм і видів страхових послуг і нових страхових продуктів:

- участь страховиків життя у пенсійному страхуванні;
- зниження участі держави у наданні пенсій по старості та по інвалідності;
- нові види страхування життя;

3. Зміна ринкових умов:

- інтернет-продажі страхових і перестраховальних продуктів завдяки комп'ютеризації споживачів страхових послуг;
- страхові збитки в зв'язку зі зміною клімату, лібералізацією державного і наднаціонального регулювання фінансових і страхових ринків;
- зміни у попиті на традиційні продукти зі страхування життя у зв'язку з процесами інтеграції та концентрацією споживачів послуг страхування життя;
- лібералізація торгівлі страховими послугами та відкритий доступ іноземних страховиків і перестраховиків на ринки Східної Європи під впливом політичних змін та діяльністю СОТ.

Література

1. Global Fortune 500/ [Електронний ресурс] / CNN Money. Annual ranking of the world's largest corporations – Режим доступу: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/101_200.html or <http://www.ft.com/cms/a81f853e-ca80-11e1-89f8-00144feabdc0.pdf>
2. Турбина К.Е. Современные тенденции развития мирового рынка страхования.: дисс. на соискание степени доктора экономических наук. – М.: 2000. с.21
3. Public Management Forum. Sigma No.4/2000 – Режим доступу: <http://www.oecd.org/site/sigma/publicationsdocuments/publicmanagementforum.htm>.
4. Филонюк А.Ф., Залетов А.Н. Страховая индустрия Украины: стратегия развития. – К.: Международная агенция «БИЗОН», 2008. – 448 с. – (Серия «Библиотека страхования»).

Стаття надійшла до редакції 11.04.2013